

NİŞANCI. NİŞANCI, Osmanlı devleti teşkilâtında, divân-ı hümayûnun mühim hizmetlerinden birini gören vazifelinin m a k a m a d ı d ı r ve bir şeyi belli etmek üzere, alâmet, belge koymak mânasına gelen fars. *nişandan* kelimesinden gelmekte olup, ferman berat, menşur, nâme, mektup, ahid-nâme, hüküm, biti gibi, devlet resmî evrakının baş tarafına pâdişâhın imzası demek olan „nişan" 'ı koymak, diğer bir ifâde ile, „tuğra çekmek" vazifesinde bulunan kimsenin me'mûriyeti için kullanılan tâbirdir ki, bu kelime, bu türlü evrakta *nifân-ı şerîf-i sultanî, nişân-ı hümayûn ve tuğrâ-ı garrâ-i hâkanî, tevkî-i hümayûn, tevkî-i refî* v.b. gibi ifâdelerde geçmekte, do-layısı ile bu husûsî alâmetleri hâvî olan mu-harrerat için de *nişan* sözü kullanılmakta (Âşık Paşa-zâde 'nin, »timarların dahi nişanı Bayezid adına oldu" şeklinde, timar beratını nişan kelimesi ile ifâde ettiği hakkında bk. *Tevârih-i âl-i Osman*, İstanbul, 1332, s. 65), bu vazifeyi görene de n i ş a n c ı , m u v a k k î , t e v k i î , bâ-zan da tuğrâî denilmekte idi (bu hususta tafsilât için bk. F. Kraelitz, *Osmanische Ur-kunden in türkischer Sprache*, Wien, 1922, s. 18, 22; Fekete Lajos, *Bevezetes a hödoltsâg tö-röle diplomatikâjâba*, Budapest, 1926, s. XXVIII v. dd.; Ananiasz Zajaczkowski-Jan Reychman, *Zarys Dyplomatyki Osmansko-Tureckiej*, Varşova, 1955, s. 73, 75, 80 v. dd.; Fuad Köprülü, *Bizans müesseselerinin osmanlı müesseselerine te'siri hakkında bâzı mülâhazalar, Türk hukuk ve iktisat tarihi mecmuası*, İstanbul, 1931, s. 198 v. dd.; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı teşkilâtına medhal*, İstanbul, 1941, bk. fihrist). Osmanlı devleti teşkilâtında, XVIII. asrın başlarına kadar, devlet kanunlarını iyi bilen, yeni kanunlar ile eskilerini ve şer'î-hukukî esasları te'lil

etmek kudretini hâiz olan ve divân-ı hümâyûnda bu meselelerde düşünce ve mütâ-lesası esas tutulan, ayrıca hükümdarlara yazılacak nâmeleri, diğer mühim ferman, berât ve hükümleri de tesvid, tahrir veya tetkik eden nişancı, gördüğü bu hizmetlerden dolayı, **zaman-zaman tuğrâkeş-i ahkâm, tuğrâ-ı şerif hizmetlisi ve müftû-i kanun tâbirleri ile de** tesmiye olunmakta idi. Keza divân-ı hümâyûndan sâdır olan emir ve kanunlara nezâret etmek, askerî tevcihâtı, yâni timar, zeamet ve hâslardan mürekkep olan dirlik tevcihlerini, mevzu kanun ve nizâmlar dâiresinde, bizzat yürütmek ve yeni fethedilen memleketlerin tahririne itinâ eylemek de nişancının vazifeleri cümlesinden idi ki, sonradan başlı-başına birer makam ve dâire olan *reis-ül-küttâblık* ve *defteremînliği* vazifelerini hâiz ve bunların doğrudandoğruya âmiri bulunuyordu.

İslâmın ilk devirlerinden ve bilhassa Abbasilerden başlayarak, *tavki'* kullanıldığı gibi, bu işler ile meşgul *tavki'i* vazifesi ve *divân al-in-şâ'* adı altında bir dâire de doğmuş, daha sonraları da, büyük Selçuklularda, Anadolu Selçuklularında ve diğer türk-islâm devletlerinde muhtelif isimler altında, bu me'mûriyet mevcut bulunmuştur. Bu cümleden olarak, büyük Selçuklularda,

büyük divânı teşkil eden yüksek me'mûrlar arasında, *şâhib-i tuğra* [bk. mad. TUĞRA] veya *tuğrâ'i* denilen nişancı bulunduğu ve *divân al-inşâ'* Oğuz an'anesine tevfikân *divân al-tuğrâ'* ya tahavvül ettiği gibi, Anadolu Selçuklularında da büyük divânda bulunan arazi defterlerinde hâs ve iktaa, yâni dirlik işlerine âit tevcihleri yapan ve buna dâir menşur ve berâtları hazırlayan mühim bir dâirenin reisine de,

osmanlı teşkilatındaki nişancıya tekabül eden *pervaneci* denilmekte idi. Keza Uygurların, Karahanlılar devletinin ve daha sonraki İlhanlıların idarî ıstılahları arasında görülen *ulug bitigçi* me'mûriyeti de bu vazife ile ilgili idi. Bu türlü menşur ve berâtlara hükümdarın kavisli tuğrasını çeken tuğrâîye (nişancı) Memlûklerde ve Anadolu beyliklerinde de rastlanmaktadır (krş. Fuad Köprülü, *göst. yer.*, s. 200; **Uzunçarşılı, Medhal**, s. 43, 62, 105, 127; ayn. mil., *Tuğra ve pençeler ile ferman ve buyuruldulara dâir, Belleten*, sayı 17—18, 1941, s. 105). Nişancının Osmanlılarda ilk defa Gâzî Orhan Bey zamanında hizmette bulunduğunu bu hükümdarın ve müteakiben haleflerinin tuğralarının mevcudiyetinden istidlal etmek mümkündür. Mu-rad II. devrinde, bu pâdişâhın emri ile, arap-çadan türkçeye çevrilen bir tarihteki *muvaakkî* kelimesinin de „nişancı" olarak tercüme edilmesi bu tâbirin XV. asrın birinci yarısında muhakkak surette kullanıldığını göstermektedir. Ancak nişancıya âit sarîh bilgileri, ilk osmanlı teşkilâtında, bu me'mûriyetin vazife ve salâhiyetlerini, toplu bir hâlde, Fâti h kanûn-nâ-mesinden öğrenmekteyiz ki, bundan bu me'mûriyetin (tevkîl, nişancı) Fâti h Sultan Mehmed zamanında iyice teşekkül ve taazzuv etmiş bulunduğuna hukmolunabilir. Bu kanûn-nâmeye **göre** (krş. *Kanûn-nâme-i âl-i Osman TOEM,*

İÖÖ NİŞANCI.

ilâve, s. 13 v. dd., 20 v. dd.) merkezî idarede, vezirlik, kazaskerlik, baş-defterdarlıktan sonra, en büyük vazife nişancılık idi. Devletin haricî muhâberâtına o bakmakta ve tuğra çekmekte idi. Diğerleri ile birlikte divân-ı hümâyûnda sadırda oturur, eğer vezirlik veya beyler-beyi-lik rütbesinde

ise, defterdara tekaddüm eder, şayet sancak beyliği payesi ile nişancı ise, defterdar ona tekaddüm ederdi; elkabı ve rütbesi defterdar gibi idi. Nişancıların oğulları, bey-ler-beyilerin oğulları gibi, 45 akçe ile müteferrika olurlardı. Nişancı divân-ı hümâyûnda vezirler, defterdarlar ile birlikte sofraya oturur bayram merasiminde padişah, vezirlere, kazaskerlere, baş-defterdara olduğu gibi, nişancıya da ayağa kalkardı. Nişancıların bilhassa münşiler ve âlimler arasından intihap ve tâyini usûlden idi. Bu sebeple dâhil ve sahn müderrislerinden nişancı tâyin olunurdu. Mal defterdarlarından terfian nişancı tâyin edilirse beyler-beyilik hükmü ile, reisülküttâb nişancı olursa, sancak beyliği hükmü ile olurdu. Nişancılara, beylerbeyilik, yahut esasen beyler-beyi payesini hâiz iseler, vezirlik verilirdi. Nişancıların vazife ve nizâmına nişancılık mansıbının devlet teşkilâtında ve divân-ı hümâyûndaki mevkiine taallûk eden bu hükümler bu kanûn-nâme-yi Fâtih Sultan Mehmed 'in ağzından kaleme aldığı baş tarafında bildiren ve kendisi de tevkî bulunan Leys-zâde Mehmed b. Mustafa 'ya aittir. Ancak daha önce Mevlânâ Abu Bakr Ahmed b. Muhammed al-Cazari'nin oğlu Abu M-Hayr Muhammed Aşgar al-Cazari (ölm. 869) 'nin Fâtih Sultan Mehmed tarafından „imlâ-i mükâtebât ve mürâselâtta ser-firâz-ı âlem olduğu" görülerek „divân-ı şeref-unvânında nişancı nasb... tevkî-i tâm ile muvakkî-i ahkâm" edildiği ve hattâ pâdişâhın, ziyâdesi ile takdir ederek, onu vezârete dahi yükseltmek istediği bilinmektedir (krş. *Şakayık tercümesi*, s. 64; Mehmed Arif, *Fâtih kanûn-nâmesi*, mukaddime, s. 5; *SicUl-i Osmûnî*,

IV, 104; Uzunçarşılı, *Merkez ve bahriye teşkilâtı*, Ankara, 1948, s. 215; *Şakayık tercümesi* 'ne istinat ederek, Muhammed Aşğar al-Cazari hakkında bilgi verdikleri anlaşılan bu üç eserde bu ilk nişancımızın hüviyeti, yaşadığı devir, kurduğu sıhriyetlere dâir bâzı noksanlar ve farklar görülmektedir)• Nişancılık mansıbı, bilhassa bundan sonra, bu mevkie getirilen ve kendisi de selefleri gibi evvelce müderris olan Karamanı Mehmed Paşa zamanında ehemmiyetli ve itibarlı bir me'mû-riyet oldu ki, 869 'da tâyin edildiği nişancılık vazifesini, 10 ay sonra ihraz ettiği vezâret rütbesi i'e, uzun zaman îfâ etti ve 882 'de sadrâzam oluncaya kadar, vazife ve salâhiyetleri cümlesinden sayılan devlet nizâmlarına, teşkilât ve müessesâtına âit bir çok kanunların cem', tedvin ve neşirlerinde başlıca rol oynadı (*Hadi kat al-vuzarâ* ', s. 14). Bu husustaki faaliyet ve gayretlerine sadrazamlığında da nişancılıkta evvelâ birinci halefi olup, pâdişâh tarafından inşâda ve arapça nazımda kudreti takdir edilen ulemâdan Mevlânâ Sirâceddin marifeti ile [*Şakayık tercümesi*, s. 214) ve sonra da Leys-zâde Mehmed b. Mustafa 'nın nişancılıklarında devam etti. Fâtih kanûnnâmesi diye tanınan kanunlar mecmuasının meydana gelmesinde başlıca âmil oldu (Mehmed Arif, *göst. yer.*). N'şancılık, daha sonra Tâcî-zâde Cafer Çelebî 'nin nişancı bulunduğu esnada (nasbi 904), büyük rağbet ve itibâr gördü; fazıl ve kemâlinden dolayı ve mevcut kanun ve teamüllere aykırı olarak teşrifatta sağ tarafta ve defterdara takdîm edilerek, oturmasına ve seferde vezirler gibi, otağ kurmasına müsâade edildi (bk. mad. CAFER

ÇELEBİ; 905 — 910 tarihlerinde dirlik
tevcihlerinde, tevkîî sıfatı ile, kendi eli ile yaptığı
kayıtlar ve tescillere misâl için bk. T. Gökbilgin,
Edirne ve Paşa livası, fihrist). Bundan sonra nişancı
olanlar daha ziyâde divân kalemi kâtipleri
arasından ve bu vazifeyi başarabilecek kudrette
bulunanlardan seçilmeğe başlandı ki, müverrih
Alîde, „müftî-i kanun" tâbir ettiği nişancıların nasıl
bir usûl ile intihap ve tâyin edildiklerine dâir bilgi
vermektedir {*Kunh al-ahbâr* 'dan naklen Uzunçarşılı,
ayn- esr., göst. yer.}. Kanunî Sultan
Süleyman devri başlarında bu vazifede olan Seydî
Bey bu suretle nişancı olduğu gibi, halefi Koca-
Nişancı Celâl-zâde Mustafa Çelebî de,
reisülküttâblıktan bu makama yükselmiş idi. Onun,
fasılasız olarak, 23 sene (h. 941—964) bu mevkide
kalması, kendisine pâdişâhın büyük bir itibâr ve
iltifat göstermesi ve o zamana kadar emsali
görülmemiş bir şekilde 300.000 akçelik hâslar tahsis
ettirmesi (bk. mad. CELÂL-ZÂDE MUSTAFA
ÇELEBİ; dirlik tevcihlerinde ve temliklerde tevkîî ve
tuğrayı olarak bizzat yaptığı kayıt ve tescillere
misâl için bk. T. Gökbilgin, *ayn. esr.*, fihrist)
nişancılık mansıbının çok yüksek derecede
tutulmasına sebep oldu.

Nişancıların nüfuzları ve gördükleri mühim ve
çeşitli hizmetler bundan sonra da devam etti ve
aralarında bir çoğu beyler-beyi ve vezir rütbesini
aldı. Mamafih XVI, asrın sonuna kadar nişancılar,
vezir olmayıp, sâdece beyler-beyi rütbesinde idiler.
Bu rütbe ile nişancı olan Boyalı Mehmed Paşa (ölm.
1001) vezirliğe nakledilince, bu vazifeyi bırakmış,
bilâhare tekrar nişancı olunca da tâyini beyler-beyi

rütbesi ile yapılmış idi (krş. -*Hali fat al-ru'asS*, s. »2; *Atâî, Şakayık zeyli.s.sn*). Muahharca

NIŞÂNGÎ. âö*

bâzan kubbe vezirliği ile nişancılığın birleştirilerek bir kişiye tevcih edildiği de oldu (Uzun-

. çarşılı. *ayn. esr.*, *göst. yer.*). Nişancı, divân-ı hümâyûn âzasından olmasına rağmen, vezir rütbesini hâiz olmadıkça, arz günlerinde kanun üzere, pâdişâhın huzuruna kabul edilmezdi;

; yalnız nişancılığa tâyin edildiği vakit, bir defa pâdişâhın huzuruna girip, tâyinlerinden dolayı teşekkür ederdi (krş. *Defter-i yevmiye-i oda-i teşrifat*, Beşvekâlet arşivi, teşrifatçılık, 677 mükerrer, s. 49 'dan naklen Uzunçarşılı, *ayn. esr.*, s. 217).

-■ XVI. asırda ve, XVII. asrın başlarında, serdar veya pâdişâh seferde bulunduğu zaman, İstanbul muhafazasında bırakılan vezire nişancı tarafından tuğraları çekilmiş boş ahkâm

/kâğıtları gönderilir ve bunlar, icâp ettikçe kaymakam tarafından doldurularak, kullanılırdı (krş. *Mühimme defteri*, nr. 5, sene 973, s. 612 'den naklen Uzunçarşılı, *ayn. esr.*, *göst. yer.*). XVII. asrın sonlarında (1087)

tedvin edilmiş mühim bir .Osmanlı kanûn-nâmesi olan tevkî Abdurrahman Paşa kanûn-nâmesinde *Kanûn-ı nişancı* başlığı altında ayrı ve husûsî bir fasıl

.nişancıların bu esnadaki nizâmlarını tafsilâtı ile tesbit etmekte, onların hukukî ve resmî durumlarını

belirtmektedir. Buna göre, nişancı tuğrâ-i şerîf hizmeti ile me'mûrdur; kendi dâiresinde kanuna müteallik

ahkâm yazılır; mümeyyizi tashih ettikten sonra, tuğralarını çeker ve defteri tashih etmek lâzım gelse,

kendisine hitaben varit olan ferman mûe'bin-
_ ce, defterhânededen getirtip, kendi kalemi ile tashih

eder. Bu ferman gelince, defter emîni ile defterhâne kesedarım düzeltilmesi lâzım gelen defter hakkında vazifeli kılar; sonra tashihi yapar ve fermanı da kendisi saklar. Kazaskerlerden mühürlü kese ile gelen ehl-i cihât berâtlarının tuğralarını çektikten sonra, ehl-i - cihâdın isimlerini defterlerine *şahh* çekip ve yine kesesine koyup, mühürleyerek, kendi kesedarı ile kâğıt-emînine gönderir, divân tarafın-
. dan verilen şikâyet ahkâmını reisülküttâb „re-sîd ettikten sonra, kesedarı toplayıp, kendisine getirir, tuğralarını çekerdi. Kanûn-nâme aynen şu maddeyi ihtiva etmekte idi; „Osmanlı kanunları ve merâsim-i sultanîye nişancılardan sorula-gelmiştir; eskiden bunlara müftî-i kanun ıtlak olunmuştur ". Nişancılardan eğer vezâreti var ise, vüzerây-i izam silkine dâhil olup, hükmünü verir, eğer Rumeli beyler-be-
• yıllık payesi var ise, beyler-beyi merasimini icra edip, kendisinden kıdemli Rumeli payesinde olan beylerbeylerden maada, bütün bey-ler-beylere ve kazaskerlere tasaddur eder ve bu paye ile divân-ı hümâyuna -girip.çıktıkça, vezirler ile beraber, girer, çıkar; fakat arza girmezdi. Keza kanûn-nâme, arz esnasında da nişancının dışarıda nerede duracağını ve nasıl selâma çıkacağını di. belirtmiştir. Nişancının beyler-beylik payesi yok ise, sâdece ümerâ pâyesindedir ve kendisine *nişancı bey* denilmektedir. Bu takdirde divân-ı hümâyûna ümerâ tariki üzere gider, ancak taht kadılarına tasaddur eder; diğer divân hâcegâm gibi, mü-eevveze, sofüst, lokmalı kutnî, iç kaftanı giyer ve ata orta abâyî ve orta raht vururdu. Hâsları da dört yükten (400.000 akçe) fazla olurdu. Nişancılardan vezîri azama gitmesi için, muayyen bir vakit yok idi; sâdece

istîzân âdet idi (krş. *MTM*, sayı 3, sene 1331 = 1915. s-5'5 v.d.). Bu kanûn-nâme, ayrıca nişancıya hitaben yazılan tashih emirlerine tuğra çekmenin sadrâzamlara mahsûs olduğunu, divân-ı hümâyûn toplantılarında nişancının nasıl hareket ve muamele edeceğini, müteakiben yemek esnasındaki mevkî ve sırasını, mühr-i şerîfin ahnıp-ve-rilmesi sırasındaki yerini, elçilerin divâna geldikleri esnadaki vazifelerini, bayram merasimlerinde tabî oldukları teşrifatı, tûg-i hümâyûnun sefere çıkarılması hâlindeki davranışım, alaylarda seîmî ile erkân feracesi giymesi lüzumunu v.b. da tesbit etmiş idi (tafsilât için bk. aynı kanûnnâme, s. 499, 507, 509 v.d., 513 521, 523. 53°. 532)•

Nişancıların, XVI asırdan itibaren, bütün bu devir esnasında, hâslarından başka, Eflâk, Boğ-dan voyvodalıkları ile Erdel kırallığının tevcihinden dolayı, muayyen gelirleri var idi. islâm devletleri hükümdarlarından gelen arapça fars-ça nâmeleri tercüme vazifesi nişancıya âit idi. Keza Fâtih zamanından ve belki daha öncelerinden itibaren, nişancıların maiyetlerinde ve dâirelerinde rûm ve slav dillerini bilen kâtipler bulunmakta idi ki, bunların yazdıkları rûmca ve slavca buyuruldu, ferman, berât ve nâme gibi muharrerât, pâdişâhın tuğrasını hâmil olarak, ilgili yerlere gönderildi.

Diğer taraftan, bir kısım nişancıların dîvân-ı hümâyûndan çıkan menşur ve fermanların tertip ve yazılışlarında, imlâ ve inşâ tarzında, koydukları usûl ve kaideler bir an'ane hâlini almış ve bunlara kendilerinden sonra uzun müddet halefleri de riâyet etmişlerdi ve vaz'edi-len usûl ve kanunlara onların zamanım telmîhen adları ilâve olunmuş idi ki, bunların

başında Tâcî-zâde Cafer Çelebî, Koca-Nişancı Ramazan-zâde, Okçu-zâde, Hamza Paşa gib\ nişancıları zikretmek mümkündür. Mamafih XVI. asrın meşhur ve muktedir nişancılarından sonra, bu mevkîe pek o kadar kuvvetli şahsiyetler gelmediği cihetle, pâdişâha gelen nâmelerin muhteviyatım tetkike olan selâhiyetleri bilâhare kaldırılmış ehemmiyet ve itibârları da ted. *m* NİŞANCI - NIŞAPÖfi.

rîcen azalmıştır. Nişancılar, 1007 senesine kadar pâdişâh ile beraber bulunup, rikâb-ı hümâyûndan ayrılmazken, bu tarihte nişancı Ok-çu-zâde Mehmed Şah Efendi, serdar ile birlikte, sefere me'mûr edilmiş, bundan sonra da, nişancıların vezîr-i âzam ve serdar ile birlikte sefere gitmeleri kanun olmuş idi.

Nişancılar, XVIII. asrın başlarından itibaren başdefterdar ile aynı olan mevkî, rütbe ve derecelerini

XIX. asrın başlarına kadar muhafaza etmekle beraber, ehemmiyetlerini gittikçe kayıp ve yerlerini, mühim vazifelerini, reis-ül-küttâblara terkettiler. Daha sonraları ise, bu vazife hâcegân sınıfının ikinci derecedeki me'-mûrlarına verilmeğe başlandı; ancak divân müzâkerelerinde yine de hazır bulunurlardı.

XVIII. asrın sonlarında nişancının işi çok azalmış idi ve asıl vazifesi olan tuğra keşidesini *tuğ-râ-keş* denilen nişancı muavini yapmakta idi; kendisi de adetâ sadrâzamın mühürdarı menzilesine düşmüş idi. XIX.

asrın başlarında nişancılık işlerinin çoğu defterhâneye taallûk ediyor ve bu mansıp rütbe-i sâmiyeden

addolunuyordu. 1827 'de Rumeli ordusu

defterdarlığına muvakkaten gönderilen bir nişancı, Babıâli'ye bildirmeksizin, defter-emînini yerine vekil bırakmış, fakat bu hareketi yolsuz görüldüğü için, ricalden bir zât bu vazifeye asaleten tâyin edilmiş idi

(krş. Lutfî, *Tarih*, I, 238).

Nişancılık 1836'da lağvedilerek, vazifesi def-tereminliğine verildi. Mühim işlere dâir fermanların üzerlerine Bâbîâlî ve diğerlerine de defter-eminleri tarafından tâyin edilen ve *tag-ra-nüvis* denilen me'mûrlar tarafından tuğra çekilirdi. 1838 'de deftereminliğindeki tuğra-nüvislik hizmeti de kaldırılıp, Bâbîâlî ile def-ter-eminliği tuğracılığı birleştirildi ve bu hizmetin Bâbîâlî 'de görülmesi kararlaştırıldı (Lutfî, *Tarih*, V, 124).

Nişancılık bir paye olarak da verilirdi. Msl.

Mahmud I. devrinde Toskana dukalığına orta elçilik ile gönderilen sabık mevkûfâtî Hattî Mustafa Efendi 'ye nişancılık payesi verilmiş idi (krş. Izzî, *Tarih*, var. 189). Fesin ihdasından sonra *menâsıb-ı sitte* rütbesinde bulunan ve defterdar, reisülküttâb, şıkk-ı sâni defterdarı, defter-emîni ile birlikte, nişancı da başına âdî fes ve arkasına güğez harvânî giyerdi (*Nâme-i hümayûn defteri*, nr. 10 'dan naklen Uzunçarşılı, *ayrı. esr.*, göst. yer.).

Tanzimattan sonraki devlet teşkilâtında, nişancılığın bi(kısım aslî ve kadîm vazifeleri mabeyin başkâtipliği, kısmen de reisülküttâb-lığın yerini tutan hâriciye nazırlığı tarafından görülmeğe başlanmış, diğer çeşitli işleri de mâliye ve defter-i hâkânî dâirelerine intikal etmiş idi.

B i b l i y o g r a f y a : Metinde zikredilenlerden başka bk. J. v. Hammer, *Der osma-nisehen Reiches Staatsverfassung und Sta-atsvervialtung* (Wien, 1815), I, 64; II. 127, 135; ayn. mil., *Devlet-i osmâniye tarihi*, trk. trc, III, 226 v.d.; almanca aslı, I, 173; II, 217, 229; IV, 3; VIII, 43tj Mouradjea

d'Ohsson, *Tableaa general de l'Empire Ot' tornan*,
III, 373; Mustafa Nûrî Paşa, *Natâ-yic al-vaktîât*, I,
58; Mehmed Zeki Pakalın, *Tarih deyimleri*; t. H.
Dânişmend, *Osmanlı tarihi kronolojisi*, I, bk. fihrist.
(M. TAYYİB GÖKBİLGİN.)